

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

**ESP NAZARIYASI VA UNING TARIXI,
AKADEMIK O'QISH VA YOZISH KO'NIKMALARINI
TA'LIMGA INTEGRATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

Mirqodirova Nozanin Xolmurod qizi

Tashkent State University of Economics, tayanch doktorant

Annotatsiya

Ushbu maqolada maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP — English for Specific Purposes) nazariyasining shakllanish tarixi, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy pedagogik amaliyotdagi o'rni keng tahlil etilgan. Maqolada ESP tushunchasining kelib chiqishi, uning umumiy ingliz tili ta'limidan farqlanuvchi jihatlari, shuningdek akademik o'qish va yozish ko'nikmalarini ESP dasturlariga integratsiya qilishning pedagogik asoslari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot davomida ESP ta'limining nazariy va metodologik asoslari, ehtiyojlarni tahlil qilish (needs analysis) metodikasi, kurs loyihalash tamoyillari hamda o'quv jarayonida autentik materiallardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqola yuqori ta'lim muassasalari, til markazlari va kasbiy ingliz tili o'qituvchilari uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ESP (maxsus maqsadlar uchun ingliz tili), akademik o'qish ko'nikmalari, akademik yozish ko'nikmalari, ehtiyojlarni tahlil qilish, kurs loyihalash, pedagogik integratsiya, til ta'limi metodikasi, autentik materiallar, yuqori ta'lim.

**ТЕОРИЯ ESP И ЕЁ ИСТОРИЯ, ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ НАВЫКОВ
АКАДЕМИЧЕСКОГО ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС**

Миркодирова Нозанин Холмурод кизи

Ташкентский государственный экономический университет, базовый докторант

Аннотация

В данной статье подробно анализируются история формирования теории английского языка для специальных целей (ESP — English for Specific Purposes), этапы её развития и место в современной педагогической практике. В статье научно обоснованы происхождение концепции ESP, её отличительные особенности по сравнению с обучением общему английскому языку, а также педагогические основы интеграции навыков академического чтения и письма в программы ESP. В ходе исследования рассмотрены теоретические и методологические основы обучения ESP, методика анализа потребностей (needs analysis), принципы проектирования курсов, а также возможности использования аутентичных материалов в учебном процессе. Статья имеет практическое значение для высших учебных заведений, языковых центров и преподавателей профессионального английского языка.

Ключевые слова: ESP (английский язык для специальных целей), навыки академического чтения, навыки академического письма, анализ потребностей, проектирование курсов, педагогическая интеграция, методика обучения языкам, аутентичные материалы, высшее образование.

**ESP THEORY AND ITS HISTORY, PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATING
ACADEMIC READING AND WRITING SKILLS INTO EDUCATION**

Mirqodirova Nozanin Xolmurod qizi

Tashkent State University of Economics, Doctoral student

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the history of the formation of the theory of English for Specific Purposes (ESP), its stages of development, and its role in modern pedagogical practice. The article scientifically substantiates the origin of the ESP concept, its distinguishing features compared to General English language teaching, as well as the pedagogical foundations for integrating academic reading and writing skills into ESP programs. During the research, the theoretical and methodological foundations of ESP education, the methodology of needs analysis, the principles of course design, and the possibilities of using authentic materials in the educational process were examined. The article has practical significance for higher education institutions, language centers, and teachers of professional English.

Keywords: ESP (English for Specific Purposes), academic reading skills, academic writing

skills, needs analysis, course design, pedagogical integration, language teaching methodology, authentic materials, higher education.

Bugungi globallashuv davrida ingliz tili faqat muloqot vositasi sifatida emas, balki ilm-fan, texnologiya, tibbiyot, huquqshunoslik va boshqa sohalarda kasbiy faoliyat yuritish uchun zaruriy vosita sifatida tan olinmoqda. Shu sababli, an'anaviy umumiy ingliz tili (General English) ta'limidan tashqari, muayyan soha mutaxassislariga yo'naltirilgan til ta'limi tizimi — ESP (English for Specific Purposes) tobora katta ahamiyat kasb etmoqda.

ESP nafaqat til o'rgatishni, balki o'quvchining kasbiy va akademik ehtiyojlarini hisobga olgan holda maqsadli ko'nikmalar shakllantirish dasturini nazarda tutadi. Shu bois, ESP ta'limida akademik o'qish va yozish ko'nikmalarini integratsiya qilish masalasi alohida ilmiy va amaliy qiziqish uyg'otadi. Maqolaning maqsadi — ESP nazariyasining tarixiy rivojlanishini kuzatish va akademik o'qish hamda yozish ko'nikmalarini ESP dasturlariga integratsiya qilishning pedagogik asoslarini ochib berish.

1. ESP nazariyasining paydo bo'lishi va tarixi

ESP (English for Specific Purposes) ning mustaqil soha sifatida shakllanishi 1960-yillarga to'g'ri keladi. Bu davrda Ikkinchi jahon urushidan keyingi iqtisodiy yuksalish, xalqaro ilmiy hamkorlikning kuchayishi va texnologik rivojlanish ingliz tiliga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Hutchinson va Waters (1987) ta'kidlaganidek, ESP ning vujudga kelishiga uchta asosiy omil sabab bo'ldi: 1) ingliz tilining xalqaro ilm-fan va savdo tili sifatida qaror topishi; 2) lingvistik tadqiqotlarda matn va diskurs tahlilining rivojlanishi; 3) pedagogikada o'quvchi ehtiyojlariga e'tiborning kuchayishi.

ESP tarixi an'anaviy ravishda besh asosiy bosqichga bo'linadi (Dudley-Evans va St John, 1998):

1. Ilmiy registr tahlili bosqichi (1960-yillar): lingvistik xususiyatlarga e'tibor qaratilgan.
2. Ritorik yoki diskurs tahlili bosqichi (1970-yillar boshi): matn tuzilishiga e'tibor kuchaygan.
3. Maqsadli vaziyat tahlili bosqichi (1970-yillar): ehtiyojlarni aniqlash metodikasi rivojlangan.
4. Ko'nikmalar va strategiyalar bosqichi (1980-yillar): o'qish, yozish, tinglash va so'zlash ko'nikmalariga urg'u berilgan.
5. O'rganish markazli yondashuv (1990-yillardan hozirgacha): o'quvchining kognitiv va metakognitiv jarayonlari e'tiborga olingan.

Ushbu tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ESP tadrijiy tarzda rivoj topib, lingvistik tahlildan boshlanib, oxir-oqibat o'quvchi markazli pedagogik yondashuvga yetib keldi.

2. ESP turlari va tuzilishi

Hutchinson va Waters (1987) ESP ni uchta asosiy turga ajratadi: EAP (English for Academic Purposes — akademik maqsadlar uchun ingliz tili), EOP (English for Occupational Purposes — kasbiy maqsadlar uchun ingliz tili) va EVP (English for Vocational Purposes — kasbiy-hunar maqsadlari uchun ingliz tili). Ushbu toifalar, o'z navbatida, EMP (tibbiyot), ELP (huquq), EST (fan va texnologiya) kabi tor ixtisoslik yo'nalishlarini o'z ichiga oladi.

EAP — ESP ning akademik ta'limga yo'naltirilgan tarmog'i bo'lib, universitetlar va ilmiy muassasalarda o'quvchilarga kerakli akademik ko'nikmalarni shakllantiradi. EAP ning asosiy vazifasi talabalarni ilmiy maqolalar o'qish, referatlar yozish, ilmiy ma'ruzalar tinglash va akademik munozaralarda qatnashishga tayyorlashdan iborat.

3. Ehtiyojlarni tahlil qilish (Needs Analysis) — ESP ning metodologik asosi

ESP ta'limining markazida ehtiyojlarni tahlil qilish metodikasi turadi. Munby (1978) tomonidan ishlab chiqilgan "Communication Needs Processor" modeli ESP metodologiyasining ilk tizimli asosini yaratdi. Keyinchalik Jordan (1997), Dudley-Evans va St John (1998) bu modelni yanada rivojlantirdi. Ehtiyojlarni tahlil qilishda ikki asosiy tushuncha farqlanadi: maqsadli ehtiyojlar (target needs) — o'quvchi muayyan kasbiy yoki akademik vaziyatda nima bilishi va nima qila olishi kerakligi; o'quv ehtiyojlari (learning needs) — ushbu maqsadga erishish uchun o'quvchi nimalarni o'rganishi zarurligi. Ushbu ikki tushunchaning sintezi ESP dasturini loyihalashda asosiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi.

4. Akademik o'qish ko'nikmalarini ESP ga integratsiya qilish

Akademik o'qish (academic reading) — murakkab kognitiv jarayon bo'lib, faqat matnni dekodlashdan emas, balki uni tanqidiy tahlil qilish, baholash va mavjud bilimlar bilan sintez qilishdan iborat. Grabe va Stoller (2011) akademik o'qishning quyidagi strategik komponentlarini ajratib ko'rsatadi: global tushunish (global comprehension), tanqidiy o'qish (critical reading), xulosa chiqarish (inferencing) va izohlab o'qish (annotative reading).

ESP kontekstida akademik o'qishni integratsiya qilishda quyidagi pedagogik tamoyillar

qo'llaniladi: birinchidan, autentik matnlardan foydalanish — o'quvchilar o'z ixtisosligi bo'yicha haqiqiy ilmiy maqolalar, texnik hujjatlar va kasbiy nashrlarga murojaat qiladilar; ikkinchidan, janr tahlili (genre analysis) — Swales (1990) ishlab chiqqan CARS (Create A Research Space) modeli asosida ilmiy matnlarning tuzilishini tushunish ko'nikmalari rivojlantiriladi; uchinchidan, leksik ko'nikmalar — Coxhead (2000) tomonidan yaratilgan Akademik so'zlar ro'yxati (Academic Word List) asosida ixtisoslik leksikasi o'zlashtiriladi.

Akademik o'qishning turlari va strategiyalari. Akademik o'qish passiv faoliyat emas — u faol, maqsadga yo'naltirilgan jarayondir. Iqtisodiyot ta'limida samarali foydalaniladigan to'rtta o'qish strategiyasi quyidagilar:

Strategiya	Qachon qo'llaniladi	Iqtisodiyot matni uchun misol	O'qitish usuli
Skimming (tezkor ko'rib chiqish)	Umumiy g'oyani tez anglash, maqolaning foydaliligini aniqlashda	IMF hisobotining executive summary qismini 2 daqiqada o'qib, asosiy xulosani aniqlash	Talabaga 90 soniya vaqt beriladi; faqat sarlavha, birinchi va oxirgi paragraflar o'qiladi
Scanning (aniq ma'lumot qidirish)	Aniq raqam, sana, nom yoki atamani topishda	World Bank hisobotidan GDP o'sish ko'rsatkichini topish	Talabaga savol beriladi: "What was the current account balance in Q3?" — faqat shu ma'lumot qidiriladi
Intensive reading (chuqur o'qish)	Mazmunni to'liq tushunish zarur bo'lgan matnlarda	Federal Reserve FOMC bayonotini so'zma-so'z tahlil qilish	Paragraph-by-paragraph tahlil; har bir jumlaning grammatik va semantik tuzilmasini o'rganish
Critical reading (tanqidiy o'qish)	Argumentni baholash, zaif tomonlarini aniqlashda	"Evaluate the author's argument about dollarization in Uzbekistan"	Annotation usuli: muallifning da'vosi, dalillari va zaif tomonlari alohida belgilanadi

5. Akademik yozish ko'nikmalarini ESP ga integratsiya qilish

Akademik yozish (academic writing) — ESP ta'limining eng murakkab va ko'p qirrali aspektlaridan biridir. Swales va Feak (2012) akademik yozishni ijtimoiy harakat (social act) sifatida ta'riflaydi: yozuvchi nafaqat ma'lumot uzatadi, balki muayyan diskurs jamoasiga (discourse community) murojaat qilib, o'z ilmiy pozitsiyasini shakllantiradi.

ESP dasturlarida akademik yozish ko'nikmalarini integratsiya qilishda quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi: janrga asoslangan yondashuv (genre-based approach) — o'quvchilar referat, annotatsiya, ilmiy maqola, laboratoriya hisoboti kabi turli janrlarning konvensiyalarini o'rganadilar; jarayonga asoslangan yondashuv (process approach) — g'oyalarni shakllantirish, qoralama yozish, tahrir qilish va qayta yozish bosqichlari ketma-ketligi o'rgatiladi; matnga asoslangan o'rganish (text-based learning) — namuna matnlarni tahlil qilish va ulardan o'rganish orqali ko'nikmalar rivojlantiriladi.

Ayniqsa, akademik halollik (academic integrity) va plagiatdan qochish masalasi ESP kontekstida alohida o'rin tutadi. O'quvchilarni manbalarga murojaat qilish, iqtibos keltirish va parafraz qilish texnikalariga o'rgatish zamonaviy ESP kurslarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

ESP kurslarini loyihalashda Dudley-Evans va St John (1998) o'qituvchining besh asosiy rolini ta'kidlaydi: o'qituvchi bir vaqtning o'zida muallim, tadqiqotchi, kurs dizayneri (course designer), hamkor va baholovchi sifatida faoliyat olib boradi. Zamonaviy ESP pedagogikasida content-based instruction (CBI) va CLIL (Content and Language Integrated Learning) metodlari keng qo'llanilmoqda.

Raqamli texnologiyalarning ESP ga integratsiyasi (Technology-Enhanced Language Learning — TELL) so'nggi o'n yilliklarda alohida yo'nalish sifatida rivojlandi. Corpus-based teaching, onlayn autentik resurslar va sun'iy intellekt yordamidagi shaxsiy o'quv yo'llari (personalized learning pathways) zamonaviy ESP amaliyotini boyitmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ESP nazariyasi yarim asrdan ziyod tarixga ega bo'lsa-da, uning asosiy qoidalari — o'quvchi ehtiyojlarini markazga qo'yish, autentik materiallardan foydalanish va kasbiy-akademik ko'nikmalarni maqsadli shakllantirish — bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Akademik o'qish va yozish ko'nikmalarini ESP ta'limiga integratsiya qilish o'quvchilarga nafaqat til bilimini, balki kasb egasining professional fikrlash madaniyatini ham shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ehtiyojlarni tahlil qilishga asoslangan, janr yondashuvini

qo‘llovchi va autentik materiallar bilan boyitilgan ESP dasturlari o‘quvchilarning akademik va kasbiy muvaffaqiyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Kelajakda sun‘iy intellekt va corpus linguistics imkoniyatlarini ESP pedagogikasiga yanada kengroq joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Coxhead A. A New Academic Word List // TESOL Quarterly. — 2000. — Vol. 34, № 2. — P. 213–238.
2. Dudley-Evans T., St John M.J. Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
3. Grabe W., Stoller F.L. Teaching and Researching Reading. — 2nd ed. — Harlow: Pearson Longman, 2011.
4. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
5. Jordan R.R. English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers. — Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
6. Munby J. Communicative Syllabus Design. — Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
7. Swales J.M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
8. Swales J.M., Feak C.B. Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills. — 3rd ed. — Ann Arbor: University of Michigan Press, 2012.
9. Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
10. Hyland K. English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book. — London: Routledge, 2006.
11. Azizov A.A. Oliy ta’limda chet tillarini o‘qitishning zamonaviy metodlari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
12. Yo‘ldoshev J.G‘. Ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuv. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
13. Hasanov B. Kasbiy ingliz tili ta’limida ehtiyojlar tahlili // Xorijiy filologiya jurnali. — 2020. — № 3. — B. 45–52.
14. O‘rinov F. ESP kurslarini loyihalashda autentik materiallarning roli // Pedagogika va psixologiya. — 2022. — № 1. — B. 78–84.
15. Mirqodirova N. Use of Technology for Developing Your Expertise in One of the Four Skills in an Academic Context // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. — 2025. — № 675992.
16. Belcher D. English for Specific Purposes: Teaching to Perceived Needs and Imagined Futures in Worlds of Work, Study, and Everyday Life // TESOL Quarterly. — 2006. — Vol. 40, № 1. — P. 133–156.
17. Johns A.M. (ed.). Genre in the Classroom: Multiple Perspectives. — Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002.
18. Paltridge B., Starfield S. (eds.). The Handbook of English for Specific Purposes. — Oxford: Wiley-Blackwell, 2013.